

Τα δύο Εικοσιένα

Το παρακάτω απόσπασμα για τον κοινωνικό χαρακτήρα του Εικοσιένα είναι από το βιβλίο του Δ. Φωτιάδη “Καραϊσκάκης”. Ο ιστορικός Φωτιάδης μιλά για τα δύο Εικοσιένα: το ένα, το αληθινό, που αντλεί τους χυμούς του από τον Ρήγα και την κλεφτουριά, και το άλλο, το επίσημο, που κρύβει το κοινωνικό περιεχόμενό του και εκφράζεται από την Πατρική Διδασκαλία του Γρηγορίου.

Το Εικοσιένα, όπως το ξέρουμε μέσα από την επίσημη ιστορική παράδοση, μοιάζει με τ’ αναστραμμένο είδωλο που βλέπουμε να καθρεφτίζεται στα θαμπά νερά μιας λίμνης. Είναι βέβαια η ίδια εικόνα, μα δοσμένη από την ανάποδη. Για να γνωρίσει κανείς τ’ αληθινό Εικοσιένα, πρέπει να σκύψει πάνω σ’ άλλα κείμενα, σ’ εκείνα που προετοίμασαν το σηκωμό, σ’ αυτά που γράφτηκαν όσο βρόνταγε το καριοφίλι κι άστραφτε το γιαταγάκι και στ’ απομνημονεύματα των αγωνιστών - τον Μακρυγιάννη, τον Κασομούλη, τον Κολοκοτρώνη, τον Φωτάκο, τον Σπυρομήλιο, τον Περραιβό, τον Σπηλιάδη και τσων άλλων. Δυο ήταν τα Εικοσιένα, το ένα του λαού και των πιο προοδευτικών ανθρώπων εκείνου του καιρού, το άλλο των κοτζαμπάσηδων και των πολιτικάντηδων. Του πρώτου οι ρίζες αντλούνε τους χυμούς τους από τα «Δίκαια του ανθρώπου» του Ρήγα Βελεστινλή, πάνω στ’ άλλο πέφτει βαρύς ο ίσκιος της «Πατρικής διδασκαλίας» του Μακαριωτάτου Πατριάρχη της Αγίας Πόλης Ιερουσαλήμ Κυρ Ανθίμου-ή πιο σωστά του Γρηγορίου.

Ο σκοπός όπου απ’ αρχής κόσμου οί άνθρωποι έσυμμαζώχθηκαν από τά δάση τήν πρώτην φοράν διά νά κατοικήσουν όλοι μαζί, κτίζοντας χώρας και πόλεις, είναι διά νά συμβοηθώνται και νά ζώσιν εύτυχισμένοι και όχι νά συναντιρώγωνται ή νά ρουφά το αίμα τους ένας (...) Αυτά τά φυσικά δίκαια είναι: πρώτον, το νά είμεθα όλοι ίσοι και όχι ο ένας κατώτερος από τον άλλον. Δεύτερον, νά είμεθα σίγουροι είς τήν ζωήν μας και κανέννας νά μήν ήμπορή νά μάς τήν πάρη άδίκως και κατά φαντασίαν.

Αυτή είναι η φωνή του Ρήγα στα «Δικαιώματα του ανθρώπου» κι αυτό είναι το πρώτο Εικοσιένα.

Κλείσατε τ’ αυτία σας, και μήν δώσετε καμμίαν ακρόασιν είς ταύτας τάς νεοφανείς ελπίδας τής ελευθερίας εναντίον είς τά ρητά τής Θείας γραφής και τών Αγίων ‘Αποστολων, οπου μάς προσταζουν νά υποτασώμεθα είς τάς υπερεχούσας άρχάς, όχι μόνον τάς επιεικείς, αλλά και σκολίας, διά να έχωμεν θλίψιν είς αυτον τον κόσμον.

Αυτό είναι το φαρμάκι της «Πατρικής διδασκαλίας» κι αυτό στέκεται το αντι-Εικοσιένα. Θα προσπαθήσουμε λοιπόν να γράψουμε την Ιστορία τού αληθινού Εικοσιένα; Όχι βέβαια. Η πρόθεσή μας είναι να μπάσουμε τον αναγνώστη στις συνθήκες που κινήθηκε, αρίστεψε και πέθανε ο αγωνιστής που βιογραφούμε. Κι έπειτα εκείνο που μας ενδιαφέρει, πióτερο από καθετί άλλο, είναι το δράμα ολόκληρου του λαού, που ένας από τους ήρωές του στάθηκε κι ο Καραϊσκάκης.

Ο λαός και οι κοτζαμπάσηδες

Το Εικοσιένα δεν ήταν μια εξέγερση, μα μια επανάσταση. Μια επανάσταση που είχε όχι μονάχα εθνικό, μα και κοινωνικό περιεχόμενο. Γι' αυτό και δε στάθηκε έργο της άρχουσας τάξης των ραγιαδών, μα του δυναστευόμενου λαού και των πιο φωτισμένων πρωτοπόρων του. Άλλοι απ' αυτούς, όπως ο Κοραΐς, πίστευαν πως το έθνος θα λυτρωνόταν από τη σκλαβιά με τη μάθηση και την παιδεία κι άλλοι, οι πιο ρεαλιστές, με πρώτο και καλύτερο το Ρήγα Βελεστινλή, κατάλαβαν πως ο μοναδικός δρόμος για να καταχτήσουν τη λευτεριά στεκόταν ο ένοπλος αγώνας.

Ο ένας από τους τρεις πρωτεργάτες της Φιλικής Εταιρίας, ο Εμμ. Ξάνθος, αντικρούοντας την ανεδαφική άποψη πως το έθνος έπρεπε πριν να φωτιστεί κι ύστερα να λευτερωθεί, να τι έγραφε:

Πολλοί των ομογενών και άλλων Ευρωπαίων ήσαν και είναι με την σφαλεράν ιδέαν, ότι το Ελληνικόν Έθνος δεν ήτον ακόμη αρκετά φωτισμένον και ώριμον, ώστε να ζητήσῃ την ελευθέρωσίν του, αλλ' έπρεπε να περιμένῃ να φωτισθῇ αρκούντως και ... άλλην ευνοϊκοτέραν περίστασιν¹ ... Αλλ' έθνος, το οποίον ευρίσκετο υπό την πλέον απάνθρωπον τυραννίαν και υπό βάρβαρον ζυγόν, ως είναι εκείνος των αμαθεστάτων και αγρίων Τούρκων, δύναται να φωτισθῇ²;

Οι κοτζαμπάσηδες κι ο ανώτερος κλήρος κράτησαν, εξόν από εξαιρέσεις, εχθρική στάση τόσο στο φωτισμό του λαού, όσο και στην εξέγερση του έθνους, όπως φοβόνταν μη χάσουν τα προνόμιά τους.

Δίπλα σ' αυτούς η εμποροναυτική τάξη, ξέχωρα στα νησιά και στο εξωτερικό, είχε πια αποχτήσῃ, μαζί με τον πλούτο, δύναμη κι επιρροή. Αυτοί δεν ήταν εχθροί της εθνικής παλιγγενεσίας, όπως την έλεγαν, υποστήριζαν όμως, τρέμοντας για το βιός που καζάντησαν, πως δε χρειάζεται να πολεμήσῃ το έθνος για τη λευτεριά των. Προτίμαγαν να πιστεύουν πώς θα του τη χάριζαν οι ισχυροί της γης. Ο λαός όμως, που

στέναζε κάτω από το διπλό ζυγό του αγά και του κοτζάμπαση, έβλεπε διαφορετικά τα πράματα. Γι' αυτόν ο κάθε χρόνος που πέρναγε μέσα στη σκλαβιά -ακόμα τούτη η άνοιξη, τούτο το καλοκαίρι, ραγιάδες, ραγάδες- ήταν μια μαχαιριά στην καρδιά του. Πάνω του είχαν πέσει με την ίδια αρπαχτικιά διάθεση μπέηδες και προύχοντες ρουφώντας το λιγοστό του αίμα. Δώσ' του στο φτωχό ραγιά αγγαρείες, χαράτσια, ξυλοδαρμοί και φάλαγγα. Άμα κατάφερνε να κρατήσει μια μπουκιά μπομποτά για τον εαυτό του και τη φαμελιά του ευλόγαγε τον Παντοδύναμο. Πολλές φορές χειρότεροι κι από τούς Τούρκους ήταν οι κοτζαμπάσηδες. «Εισέπρατταν», γράφει ο υπασπιστής του Κολοκοτρώνη Φωτάκος, «εκατόν και έδιδον μόνον είκοσι πέντε εξαπατώντας τους Τούρκους».

Ο ανώνυμος συγγραφέας της «Ελληνικής Νομαρχίας» ανιστοράει με τα πιο μαύρα χρώματα το τι τραβούσαν οι ραγιάδες από τους Τούρκους, τους κοτζαμπάσηδες και το ιερατείο. Στο χωριάτη έδινε τ' αφεντικό τη γη και το σπόρο. Αν έβγαζε, να πούμε, εκατό οκάδες γεννήματα, του έπαιρνε τις εβδομήντα, άρπαζε κι ο κεχαγιάς του άλλες δέκα κι απόμεναν στο ζάβαλο που όργωσε τη γη, μονάχα είκοσι για να ζήσει αυτός κι η φαμελιά του και να πλερώσει και το χαράτσι.

Οι γεωργοί, η σεβασμιωτέρα κλάσις μιας πολιτείας», γράφει, «ο σταθερότερος στύλος της πολιτικής ευτυχίας, ζη χειρότερα από τα ίδια τα ζώα. Βέβαια ο πλούσιος οθωμανός τρέφει τα άλογά του με πολλά καλλιότερα φαγητά από εκείνα όπου φυλάττουν εις την ζωήν και εις τας θλίψεις τον αθών και δίκαιον χωριάτην. Αλλά μήπως τελειώνει εις αυτά μόνον η δυστυχία του; Αυτός ο ταλαίπωρος πρέπει προς τούτοις, ω εντροπή ανυπόφορος! πρέπει λέγω να χορτάση την λύσσαν και του ληστού της Εκκλησίας, ήτοι του αρχιεπισκόπου... Αλλά τι να ειπώ διά τους πολίτας; Α, αυτοί, χωρίς να έχουν ολιγοτέρους κόπους και μόχθους από τους χωριάτας, έχουν τα βάσανα και περισσότερα και φοβερώτερα από αυτούς. Οι τεχνίται λοιπόν δουλεύουν σχεδόν 18 ώρας το ημερονύκτιον και ποτέ δεν μπορούν να αναπληρώσουν τας αναγκαιάς χρείας των. Οι προεστοί με τα άδικα δασίματα όπου τους επιφορτώνωσι, τους αρπάζουσιν από το εν μέρος τον ολίγον καρπόν των ιδρώτων των. Το πλήθος των εορτών και αι αγγαρείαι τους εμποδίζουν από το άλλο μέρος κάθε περισσότερον κέρδος όπου ήθελαν ημπορέσει να κάμωσι. Και ανάμεσα εις τόσας χιλιάδας όταν τινάς φθάση να αναπληρώση τας χρείας τον με όσον κέρδος του γένει νομίζεται πολλά ευτυχής. Πρόσθετες ακόμη τα ανυπόφορα κακά όπου καθημερινώς δοκιμάζουσιν από τους αχρείους επιστάτας του τυράννου, οι οποίοι με άκραν

ασπλαχνίαν και χωρίς συνείδησιν επιφορτώνωσιν εις τους άλλους τα βάρη του μέρους των και αυτοί μένουν ασύδοτοι. Εκείνοι λέγω οι άφρονες και μωροί άνθρωποι όπου κράζονται προεστοί και άρχοντες, οίτινες από την βρωμεράν συνήθειαν έχασαν σχεδόν και την εντροπήν των ανθρώπων και τον φόβον του θεού και με άκραν αναισχυντίαν δεν δισταζουσιν από το να αρνώνται ποτέ μεν τας ποσότητες των πληρωμών, ποτέ δε να ξαναζητώσι εκείνο όπου έλαβαν δη και, το χειρότερον, να καυχώνται εις το να δεικνύονται πιστοί οπαδοί κα δούλοι τον τυράννου εκούσιοι!

Αυτοί ήταν οι κοτζαμπάσηδες και έτσι τυράνναγαν, πιστά τσιράκια των Τούρκων, το λαουτζίκο, τον φακίρ-φουκαρά, όπως τονε λέγανε. Κι ακόμα τούτος ο πατριώτης συγγραφέας, που τα 'ζησε όλ' αυτά και κάθησε και τα 'γραψε και τα τύπωσε πριν ακόμα από την επανάσταση, μας ανιστοράει το παρακάτω επεισόδιο, που γίνηκε μπροστά του, ανάμεσα σ' έναν προύχοντα και μια χήρα με πέντε ανήλικα παιδιά. Πήγε η δύστυχη στον κοτζάμπαση και τον παρακαλούσε κλαίγοντας να της κατεβάσει το φόρο που της είχε βάλει:

— Πούλησα, τούλεγε, ό,τι στολίδι κι αν είχα για να πλερώσω το περασμένο δόσιμο. Δε μ' απόμεινε πια τίποτις άλλο. Κι έχω να θρέψω η άμοιρη τρεις θυγατέρες και δυο γιούς

— Έχεις πέντε παιδιά; την αντισκόβει ο κοτζάμπασης. «Αμ τοτες, κυρά μου, πούλησε τα δυο για να οικονομήσεις το δόσιμο».

Όταν όλοι οι ήρωες της επανάστασης, και οι Κολοκοτρώνηδες, και οι Παπαφλέσηδες, κι οι Καραϊσκάκηδες, και οι Μακρυγιάννηδες, και οι Αντρούτσοι τούς έλεγαν τουρκοκοτζαμπάσηδες είχανε πέρα για πέρα δίκιο.

Επλησίαζαν και υπηρέτουν τους Τούρκους διά να πλουτήσουν διά της αδικίας και της καταπιέσεως των ομοεθνών τους. Ήσαν Τούρκοι κατά την ψυχήν και την καρδίαν και μόνον το όνομά των ήτο χριστιανικό. Οι Έλληνες δεν πρέπει να έχουν καμμίαν καλήν ιδέαν περί των τοιούτων ανθρώπων, και ούτε αρμόζει να γράφουν εις τα ιστορικά των διηγήματα, ότι ο δείνα ήτο διερμηνεύς εις τον στόλον του Σουλτάνου, και ήτο καλός άνθρωπος, και ότι ωφέλησε το Έθνος. Τοιαύτας μωρίας δεν πρέπει να τας φέρουν ως παραδείγματα φιλοπατρίας, και να

επαινούν ανθρώπους τοιούτους, ως δήθεν συντελέσαντες εις την Εθνικήν παλιγγενεσίαν³.

Κι αλλού πάλι αυτός ο τίμιος άνθρωπος του Εικοσιένα, ο Φωτάκος, λέει πως η μόνη διαφορά ανάμεσα στους αγάδες και τους κοτζαμπάσηδες ήταν, πως οι πρώτοι πάγαιναν στα τζαμιά κι οι άλλοι στις εκκλησιές. Ντύνονταν, φέρνονταν και ζούσαν σ' όλα τους, όπως οι μεγάλοι αφεντάδες τους, οι Τούρκοι. Φορώντας πάντα στα κεφάλια τους τα βαρελοειδή καλπάκια τους, τιμή τους λογάριαζαν τη φιλία του αγά κι έπαινό τους κι αξιοσύνη τους το ξεξούμισμα του ραγιά. Μπροστά στη διπλή τούτη τυραννία δεν απόμενε πολλές φορές άλλο τίποτα στον κατατρεγμένο, παρά ν' αδράξει ένα παλιοντούφεκο και να βγει κλέφτης στα βουνά. Εκεί φύσαγε άλλος αέρας, η λεβεντιά που μας απαθανάτισαν τα δημοτικά μας τραγούδια.

— Βασίλη, κάτσε φρόνιμα, να γίνεις νοικοκύρης για ν' αποχτήσεις πρόβατα, ζευγάρια κι αγελάδες, χωριά κι αμπελοχώραφα, κοπέλια να δουλεύουν.

— Μάνα μου, εγώ δεν κάθουμαι νά γίνω νοικοκύρης να κάμω αμπελοχώραφα, κοπέλια να δουλεύουν, και νάμαι σκλάβος των Τουρκών, κοπέλι στους γερόντους. Φέρε μου τ' αλαφρό σπαθί και το βαριό ντουφέκι, να πεταχτώ σαν το πουλί ψηλά στα κορφοβούνια. Εγώ ραγιάς δε γένομαι, Τούρκους δεν προσκυνάω, δεν προσκυνώ τους άρχοντες και τους κοτζαμπασήδες.

Ο Μακρυγιάννης, περιγράφοντας ένα από τα εικοσιτέσσερα κάδρα που έφτιασε κάτω από τις οδηγίες του ο Παναγιώτης Ζωγράφος, την «Άλωση της Κωνσταντινούπολης», μας δίνει, με τούτα τα λίγα κι ολοζώντανα λόγια, ολόκληρη την Ιστορία του τόπου μας στα τρακόσια πενήντα τόσα χρόνια της σκλαβιάς του:

Εις τ' άλλο κάδρο είναι η Κωνσταντινούπολη ζωγραφισμένη και η θέση της. Είναι ο πρώτος Σουλτάνος, όπου την κυρίεψε, ζωγραφισμένος, κι ο Θρόνος του, όπου κάθεται και πίνει το ναργιλέ του και οι σωματοφύλακές του και οι 'πασπισταί του γύρα και οι πρόκριτοι και το γερατείο, όπου του προσφέρουν τα δώρα και τα κλειδιά του Σουλτάνου. Αυτός τούς λέγει διά μέσον ενού 'πασπιστού: «Δεν έχω ανάγκη να μου προσφέρουν δώρα και κλειδιά· τους κυρίεψα αυτούς με το σπαθί μου - και τους δείχνει το σπαθί και τους λέγει: Με το σπαθί μου κυρίεψα αυτούς και τα δώρα τους και κλειδιά δεν έχω ανάγκη να μου τα

προσφέρουν αυτήνοι» . Και προστάζει και τους βάνουν εις τον ζυγόν, εις την τυραγνίαν. Τότε αφού είδαν αυτούς εις τον ζυγόν ένα μέρος πήρε τα βουνά.

Λέγει ο 'πασπιστής εις τον Σουλτάνο: «Καλά, έβαλες αυτούς εις τον ζυγόν, οι άλλοι πήραν τα βουνά».

Τότε αφού τους είδε ο Σουλτάνος διατάττει πεζούρα και καβαλαρία και πολεμούν με την μαγιά της λευτεριάς - όπου τη βάσταξαν ξυπόλυτοι και γυμνοί τόσους αιώνες εις τα βουνά κι ερημιές να μη χαθή, και σκότωναν οι τύραγνοι και οι τουρκοκοτζαμπασήδες έναν από αυτούς και γένονταν δέκα. Και είχαν συντρόφους όλοι αυτήνοι τ' άγρια θεριά και φίδια όπου συνκατοικούσανε μαζί, και προστάτη μόνον τον θεόν. Και τροφή είχαν το κρέας των τύραγνων Ρωμαίων, όσοι ήσαν σύμφωνοι με τους Τούρκους, και το αίμα τους κρασί. Τότε εις ένα μέρος είναι η Ελλάς αλυσωμένη και κατεβαίνουν από τα βουνά τρεις με τα όπλα τους και γκεζερούν τις πολιτείες και λένε των ανθρώπων:

Εμάς μας τρώγει η γύμνια και η ταλαιπωρία τόσους αιώνες δι' αυτήνη την πατρίδα - δεν την βλέπετε όπου είναι αλυσωμένη και καταφρονεμένη, τα παράσημά της πεταμένα, και σεις ακόμα σίγρι κάνετε; Ως πότε, τουρκοραγιάδες, ως πότε θα σας βυζαίνουν οι Τούρκοι και οι οπαδοί τους κοτζαμπασήδες και τουρκοκαπεταναίοι;

Αφού αυτήνοι οι τρεις 'θουσιάσαν τους πολίτες, φαίνεται ο Ρήγας Βελεστίνος, το αγαθό παιδί της πατρίδας, και βαστάζει ένα σακκουλάκι με τον σπόρο της λευτεριάς και σπέρνει αυτόν τον σπόρον⁴.

...

Το κοινωνικό περιεχόμενο του Εικοσιένα το παραδέχονται κι οι πιο αντιδραστικοί ιστορικοί κι ας γυρεύουν να το θάψουν ο Παπαρρηγόπουλος και ο Τρικούπης. Ο Σπηλιωτάκης γράφει:

«Ευθύς εξ αρχής, από δυναστικής ή πολιτικής, εγένετο (η ελληνική επανάσταση) και κοινωνική. Οι λόγιοι αυτής, οι σπουδασταί, πάντες οι φυγάδες, όσοι καταδιωκόμενοι ένεκα των ανατρεπτικών ιδεών των συνέρρευσαν, ίνα μετάσχωσι του αγώνος, ζητούντες άσυλον, ήσαν απόστολοι των κοινωνικών νεωτερισμών της Γαλλικής Επανάστασεως. Ευθύς εξ αρχής, αυτοί οι πρωτοστάται του ελληνικού αγώνος⁵ επεκαλέσθησαν κοτζαμπάσαι και τουρκολάτραι, τα υπάρχοντα ήθη και έθιμα ιδέαι εσκωριασμένοι, και αυταί αι θρησκευτικαί παραδόσεις επεκρίνοντο ως προλήψεις. Παραλλήλως σχεδόν προς τον κατά

των Τούρκων πόλεμον, συνεβάδιζε και εσωτερικός ανταγωνισμός των νέων κατά των υφισταμένων ιδεών. Η Ελληνική Επανάσταση ολίγον κατ' ολίγον περιεβάλλετο τον χιτώνα της μεγάλης Γαλλικής Επαναστάσεως, από πολιτικής εγένετο και κοινωνική»⁶.

Η άρνηση του κοινωνικού περιεχόμενου της επανάστασης του Εικοσιένα είναι η άρνηση της ίδιας της αλήθειας. Αν κατάφεραν να πνίξουν το κοινωνικό της περιεχόμενο, όπως θα δούμε, αυτό στέκεται άλλο ζήτημα.

Ο **Δημήτρης Φωτιάδης** (1898 – 1998) ήταν συγγραφέας, ιστορικός, πρόεδρος της Εταιρείας Ελλήνων Λογοτεχνών. Εξορίστηκε μετά την Απελευθέρωση στη Μακρόνησο, στην Ικαρία και στον Αη Στράτη. Ασχολήθηκε κυρίως με την ιστορία του 1821.

Παραπομπές

1. Εδώ είναι φανερό ότι υπάρχει τυπογραφική παράλειψη στο κείμενο. Ίσως ν' ακολουθούσαν οι λέξεις «να εύρισκε» ή «να ανέμενε», ή κάτι παρόμοιο.
2. Εμμ. Ξάνθου, «Απομνημονεύματα περί της Φιλικής Εταιρίας», σ. 32.
3. Φωτάκου, «Απομνημονεύματα περί της Ελληνικής Επαναστάσεως», εκδ. γ', τ. β', σσ. 205-206.
4. Μακρυγιάννη, «Απομνημονεύματα», εκδ. β', τ. β', σελ.107-108
5. Όπως βλέπει ο αναγνώστης, ο Σπηλιωτάκης λογαριάζει για πρωτοστάτες του Εικοσιένα, τους ...κοτζαμπάσηδες!
6. Σπηλιωτάκη, «Η Κρίσις».

Δημοσιευμένο στις 20 Μαρτίου 2021 στο <https://www.antapocrisis.gr>